

Dühök nélkül

Interjú Csanády János költővel

— Gyakran megfordulsz Salgótarjánban és Nógrád megye kicsiny községeiben. Mi hív hozzánk újra és újra?

— Olyan erősen kötődöm Salgótarjánhoz, hogy onnan eredeztettem magam. Húszéves koromban éltem és dolgoztam Tarjánban: a szabadság korszakát éltem. Bányászjáratú gépkocsikat javítottunk; bármilyen nehéz volt is, szabad voltam. Ma már tudom, mekkora szerepet játszott az életemben a munka. Nekem — de a társaimnak is — a munka esemény volt. A csoda tudja, miért, mi még romantikusnak is láttuk a munkát. Sokat szívtam fel akkor az életből, ezért megyek szívesen Tarjánba. A visszatérésnek több fokozata volt. A főiskolás kori verseimre felfigyelt a város, hívtak és hívnak azóta is.

— Ilyen intenzív közönségkapcsolattal akár közéleti költőnek is vallhatnád magad. Mi a véleményed a magyar költészet megváltozott helyzetéről folyton kiújuló vitákról?

— Általános tünet, hogy a politikum és az esztétikum a korábbi értelemben véve már nem tartozik össze, különvált. Azt nem lehet tudni, hogy ez a különválás lehetséges-e maradéktalanul. Valószínűleg nem, mert a hagyományt, a magyar költészet 500 éves múltját nem lehet félretolni. A költészet piramis módjára épül az időben. Kétségtelen — legalábbis én így látom —, hogy közvetlen politizálásra nincs szükség, mert ebbe még szinte minden költő bicskája beletröcsköt. Az persze nem kívánatos, hogy a költő a politikai személyiségeket kiirtsa magából, annak végeznie kell a munkáját a költői alkotófolyamat felszínén alatt. E kérdéskör vonatkozásában jó törekvéseket tapasztalhatni az irodalompolitikában, aminek az a végső következménye, hogy felszabadítja az alkotó személyiséget.

Én mostanában nem tartom magam se partizánnak, se politikusnak. A *Néma kórus* című kötetem beszél önmagáért, abból kiderül, hogyan tájékozodom. Véleményem szerint végérvényesen lefutott egy korszak. Kiirtuk magunkból a politikai dühöket. Vállalom ugyan azokat a verseimet, de csak múlt időben tudok róluk beszélni.

— Mégis, miért tűnt el a dühöd?

— Fölemésztdődött.

— Legyen dühös tehát a soros nemzedék?

— Meg kell mondanom, alig ismerem az új nemzedék frásait. Bele-bele akadok, de nem fognak meg. Az esztétikum zászlaja alatt rengeteg a bővli, az álmodern, a rejtvény. A sok kusza szabadvers fásaszt. A versnek pedig nem szabad fásasztania, mindig a most élményével kell hatnia. Dühöngeni És így? Végül is műveket kell írni. A szociográfia nélkül is megvan a magam valóságélménye. A *Néma kórus* mögött is ott van az egész magyar valóság. A *Forráspont* című kötetem előtt magam is harcos, közéleti költő voltam. Nem szűnt meg bennem a politikai költő, csak kisebb helyre szorult. Mélységében fedezi fel az ember önmagában a mondandókat.

— Kissé rezignáltan hangzik korábbi önmagadhoz és napjaink irodalmi közéletének zajgásához képest.

— A kilábaláshoz és a továbbépítéshez — nehéz tíz évem után — erre van szükségem, ezt kellett megtalálnom. Olyan nehéz válságon mentem át, hogy lemeztelenedtem: elvesztettem a költői hiúságomat, csak a költészetet nem. Adódhat mindez persze abból is, hogy elmúlt az ifjúságom. A versenyfutás most már az idővel folyik. Az a csodálatos az életemben, hogy megmaradt nekem a vers. Volt egy nagy magányos periódusom; '68 táján kezdődött, jó tíz évig tartott. Értelmiségiként próbáltam lábra állni és az ezzel járó életformaváltás megviselt. Kritikai visszhangom is alig volt. Hívni sem hívtak sehol, pedig a meghívások nekem mindig nagy élményforrást jelentettek. Súlyos betegség is mélyítette a válságomat. A betegségből Mérei professzor és a családom segítségével lábaltam ki. Közben azt is tudatosítottam, hogy ebből a pozícióból ki kell törnöm: az emlékeim felé fordultam hát. Visszahelyezkedtem a gyermekkoromba, a kamaszkoromba. A *Néma kórus*-ban írtam ki magamból az emlékeimet, velük együtt valóságélményemet.

Körülöttem sokan tönkrementek az elmúlt években. Kihaltak körülöttem azok, akikhez valamilyen közöm volt: Demény Ottó, Váci Miska, Simon Pista, Gerelyes Bandi, Szabó Pista. Véletlenül tanúja voltam Szabó Pista utolsó perceinek... Alkalmak hoztak vele össze; a kezdet kezdetén még nem is tudtam, milyen értékes novellista, de már szerettem. Ő traktorista volt, én autószerelő. Szabó Pista és a többiek példáján mondhatom, hogy nem hiszek a májzsugorban és az agyembóliában. Pszichikai okokról van szó. A színvonalért való küzdelemben fulladtak bele; a roppant erőfeszítés vitte el mindegyiküket. Mint amikor mélytengeri állatok felszínre vetődnek és szét-pukkadnak a légnyomáskülönbségtől...

— Köteteid vékonyulnak. Mi ennek az oka?

— Nehezebben írok, mint régen. Kalász Márton fel is vetette, hogy miért nincs a *Néma kórus*-ban hosszú vers. Régebben írtam. Régen is és most csak annyit írok le a versben, amennyi feltétlenül szükséges. Egyre inkább úgy érzem, nincs szükség túl sok szóra. Ezért tömörítésre törekszem. A vers nagy lélegzetvétele nem mindig a hosszúságától függ. A kötetem címadó verse például nagy lélegzetű. Távolodnak egymástól könyveim megjelenési alkalmai, egyben vékonyodnak is. A verscsappanásnak oka volt az is, hogy az *Európai ősz* (1966) után tíz évig nem kaptam kritikát. Juhász Ferenc írta az *Új Írás* ez évi 10. számában, hogy mit jelentett neki egy szeretetteljes kritika. Most a *Néma kórus*-ról sok érdemi kritikát olvashattam — de már nem lódtott meg. Már teljesen a belső energiámra hagyatkozva írok. Azért meglepett és jólesett, hogy egy jelentékeny kritikus észrevette a kötetemet és rejtett belső összefüggéseim feltárására méltatott.

— És az Alföldben megjelent ellenkező végletű kritika?

— Nem tulajdonítok neki jelentőséget. Durva támadás, amire nem is érdemes szót vesztegetni. Én realista vagyok. Egyfajta szabadverset művelek ugyan, amiben a rímnek is nagy szerepe van. Kedvelem a kötött formájú tagoló magyar ritmust, amit trocheikusan is lehet olvasni.

— Magányosnak látszol. Nem szeretnél valamiféle költői csoportosuláshoz tartozni?

— Nem érzem hiányát, meg kell hogy mondjam. A műhelyét elsősorban saját magának teremti meg az ember. Arra szükség van, hogy valaki kontrolláljon. Nekem a kontrollt Fodor András jelenti, aki egyben a felfedezőm is volt 1954-ben. Fontos még a folyóirat is; ha valahol szívesen látnak, nem lógok a levegőben. Kezdetben az *Új Írás* köréhez tartoztam, ott éreztem magam otthon és a *Kortárs*-nál, míg Simon István volt a főszerkesztő. A *Palócföld*-nél hasonlóan ott érzem magam.

Vezérkedni sohasem akartam, s azon még sohasem gondolkodtam, hogy a csoporthoz tartozásban van-e motiváló erő. Egy időben ki is neveztek magányos farkasnak. Ez a magány abból nőtt ki, hogy elhagytam a fizikai munka világát, ráadásul elég későn. A színművészetin csináltunk egy könyvomat lapot, *Sirály* címmel. Ott kerülünk össze Csurkával, Moldovával, Galgóczival; Veres Péter figyelt ránk, értékelte a munkánkat. Írtam én már gyermekkoromban is, a frontévek alatt — mégis e könyvomat körül tudatosodott a költői hajlalom. Szóval a *Sirály* szerzőivel mi akár nemzedék is, csoport is lehetnénk. A főiskoláról én kerültem ki egyedül költőként. Aztán az évek, az egyéni sikerek és a befutás különböző üteme és nagysága eltávolítottak bennünket. Mindegyikőjüket olvasom azóta is, különösen Galgóczit szeretem.

Még abban az időben, amikor főiskolára jártunk, jöttek föl — hozzám hasonlóan — többen is vidékről fiatalok, mint például Kalász Márton és Kiss Dénes. Az Erzsike presszó volt a törzshelyünk, az a gyülekezet szinte csoportnak látszott. Simon István az akkori pályakezdők közül többünket összefogott, és 1957-ben — még kötet előtt — beválogatott a *15 fiatal költő 105 verse* című antológiába. Ha belelapozol, láthatod, csupa olyan név, aki — három-négy kivételtől eltekintve — ma is építi a pályáját. Simon István valóban összefogott bennünket, de nincs nemzedéki tudat ebben a társaságban sem.

— Kik hatottak rád indulásod idején?

— A gyerekkoromig kell visszanyúlnom. Engem öreg emberek neveltek, talán emiatt voltam koraérett. Nagymamám felolvasott nekem a Bibliából, magyarázatait áhitattal hallgattam. Mindezt felkészülésnek is tekinthetem az Ady-élmény befogadására. A Katolikus Ifjúsági Egyletben rábukkantam Ady *Illés szekerén* című kötetére. Éreztem a szavak szikrázását. Ady halálsejtelve, a holdvilág és annyi más egyéb rekvizitum valószínűleg a falu hatására fogott meg. Nagymama lepődött meg a legjobban, amikor egy karácsony este felolvas-tam neki a versemet: „Jaj istenem, nem is hittem volna, hogy ilyen gondolataid vannak”. Adyt azóta is minden évben újraolvasom.

Nagyon sokat kaptam Nagy Lászlótól. Még a főiskolán egyik kötetéről írtam év végi dolgozatot. A népdalos, egyszerűségét szerettem meg akkor, és ez felszabadítóan hatott rám. Ennek áttételesen köze volt a gyerekkori Petőfi- és Arany-élményemhez is. Mái az akkori Nagy Lászlót szeretem jobban; a későbbi már nehezebben megközelíthető. Az biztos, nem csak nekem, hanem az egész nemzedékemnek zászló volt Nagy László, Simon István és Juhász Ferenc.

— Hogyan összegeznéd pályád mostani pillanatát?

— Az *Új Írás*-ban, az *Élet és Irodalomban* megjelent rövid prózai írásaimmal feldolgoztam emlékeimet; végén járok múlt felé forduló periódusomnak. Legutóbbi kötetemben (*Néma kórus*) arra vállalkoztam, hogy tudatosítsam magamban a kor újabb kihívásait.

— Köszönöm a beszélgetést.

L. P.